

ความรู้เรื่องหลักสูตรและการสอนสำหรับผู้บริหารการศึกษา

โดย ยรวุฒิ ค้ายมงคล พ.ย. 2542

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อให้ความรู้เรื่องหลักสูตรและการสอนแก่ผู้บริหาร ผู้เขียนเลือกเนื้อหาโดยวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารในส่วนที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน ซึ่งพบว่าผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ การปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น การประเมินให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงหลักสูตร ในอนาคตเมื่อประกาศใช้ พบ.การศึกษาฉบับใหม่ผู้บริหารจะมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นอีกเรื่องหนึ่งคือ การพัฒนาหลักสูตร ในส่วนของการสอน ซึ่งอยู่ในเรื่องของการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน ผู้บริหารเป็นผู้ติดตาม สนับสนุนแก้ปัญหาการสอนเพื่อให้การสอนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ ดังนั้นความรู้ที่ผู้บริหารควรมีคือเรื่อง การนำหลักสูตรไปใช้ (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในเรื่องการบริหารงานวิชาการ) การปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น การประเมินและให้ข้อเสนอแนะในการปรับหลักสูตร

ผู้บริหารควรมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวข้างต้นชัดเจน จนประเมินได้ว่าหลักสูตรและการสอนที่ใช้อยู่ดีหรือไม่ ดีเพียงใด ถ้ายังไม่ดีพอควรปรับปรุงตรงจุดไหน และหากจะสร้างหลักสูตรหรือออกแบบการสอนที่ดีจะต้องทำอย่างไร

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญเพียงใด ? การศึกษาเหมือนกับการเดินทางตรงที่เป็นการพาคนไปสู่จุดหมายปลายทางเช่นกัน นักเดินทางสมัยโบราณใช้ดวงดาวเป็นเครื่องบอกทิศทาง พาหนะที่ใช้เป็นเรือ เกวียน การเดินทางไปสู่จุดหมายจึงใช้เวลานาน บางครั้งก็เกิดการหลงทาง ต่อมามีคนประดิษฐ์เข็มทิศ แผนที่ เรือกลไฟและรถยนต์ขึ้นทำให้การเดินทางสู่เป้าหมายเร็วขึ้นมากและไม่ค่อยจะเสียเวลากับการหลงทางเช่นกัน หากนำเข็มทิศและพาหนะของนักเดินทางมาเปรียบเทียบกับเรื่องของการศึกษา เข็มทิศน่าจะเป็นหลักสูตร ยานพาหนะน่าจะเป็นการสอน เพราะหลักสูตรเป็นสิ่งที่บ่งชี้เป้าหมายของการศึกษา และยานพาหนะเป็นเครื่องพาผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่ต้องการ

เข็มทิศ แผนที่และพาหนะที่ดีทำให้เดินทางไปสู่จุดหมายได้รวดเร็ว เสียทรัพยากรได้น้อย เช่นไร หลักสูตรและการสอนที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการไปในทิศทางที่ต้องการได้รวดเร็ว และเสียแรงงานตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ น้อยลง

ความเป็นมาของหลักสูตร การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนของสังคม ในการจัดการศึกษาสมัยก่อน ๆ ขณะที่สังคมยังไม่สลับซับซ้อน ความต้องการของสังคมที่มีต่อการศึกษายังไม่มาก ยังไม่มีหลักสูตรเหมือนกับที่เห็นในปัจจุบัน ผู้สอนที่เก่งพวกเจ้าสำนัก ครู หรือปรมาจารย์จะมีเป้าหมายที่จะพานักเรียนไปถึงหรือคุณลักษณะผู้เรียนของตนซึ่งก็คือหลักสูตรอยู่ในใจ แล้วสอนสั่งลูกศิษย์ให้ไปตามแนวทางที่มีอยู่ในหัวด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา ๆ หากสอนไปแล้วประสบผลสำเร็จ ลูกศิษย์มีคุณลักษณะตามที่ต้องการ เช่นไปรบชนะ หรือปกครองประเทศได้ดี ก็จะยึดเป้าหมาย แนวทางและวิธีการสอนเหล่านั้นไว้ใช้ต่อไป แต่หากการสอนนั้นไม่ประสบผลสำเร็จก็จะปรับปรุงเป้าหมาย แนวทางและวิธีการสอน แล้วสอนใหม่ ทำเช่นนี้ซ้ำไปซ้ำมา เมื่อประสบผลสำเร็จก็จะมีคนยกย่อง นับถือเป็นเจ้าของสำนักหรือ ปรมาจารย์ คนอื่น ๆ ก็จะนำหลักสูตรของท่านนั้นไปใช้ จนหลักสูตรนั้นแพร่หลายออกไป มีการบันทึกหลักสูตรในรูปจารึก หนังสือขึ้น หลักสูตรในยุคนี้ไม่เป็นหลักสูตรเฉพาะทาง เฉพาะเรื่องไม่สลับซับซ้อน การสอนก็ไม่ยุ่งยาก

ต่อมาสังคมซับซ้อนมากขึ้น จำนวนคนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการหรือความคาดหวังของสังคมต่อการศึกษามีมากขึ้น สังคมต้องการให้การศึกษาผลิตคนเพื่อนำไปใช้งานต่าง ๆ ซึ่งหลักสูตรแบบเดิมที่อยู่ในสมองของผู้สอนไม่สามารถผลิตคนแบบเดียวกันได้มากและเร็วทันความต้องการของสังคม แม้ว่าครูจะมีจำนวนมากขึ้น แต่ความสามารถของครูแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนเก่งคิดได้ลึกซึ้ง สอนก็เก่ง บางคนคิดไม่เก่ง สอนก็ไม่เก่ง เพื่อให้ผู้สอนหลาย ๆ คนได้สอนไปในทางเดียวกัน หรือจัดการศึกษาไปในทิศทางเดียวกันจึงมีการประดิษฐ์หลักสูตรขึ้น และพัฒนาวิธีการสร้างหลักสูตรจนได้ผลดีดังเช่นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน

ปัจจุบันหลักสูตรถือเป็นเครื่องมือสำคัญของการจัดการศึกษา

หลักสูตรคืออะไร ? หลักสูตรมีความหมายได้หลายแง่มุม เช่น

- หลักสูตรหมายถึงถึงกลุ่มประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียน
- หลักสูตรคือสิ่งที่ครูสอนให้นักเรียน
- หลักสูตรคือแผนการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ
- หลักสูตรคือความรู้ ในรายวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียน และอีกมากมาย

ในที่นี้ผู้เขียนขอเลือกใช้ความหมายที่สอดคล้องกับบทบาทของผู้บริหารการศึกษา ที่ว่าหลักสูตรคือแผนการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่สังคมต้องการซึ่งเขียนอยู่ในรูปเอกสาร

นอกจากนั้นหลักสูตรยังมีหลายรูปแบบเช่นหลักสูตรสำหรับการฝึกอบรม หลักสูตรระยะสั้น

หลักสูตรได้มาจากไหน ? หลักสูตรได้มาจากการคัดเลือกสรรของบุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้รับผิดชอบหลักสูตร โดยผู้สร้างหลักสูตรจะต้องคิดสร้างต้นแบบของผู้ที่ผ่านการศึกษาจากหลักสูตรนั้นก่อน ต้นแบบที่สร้างขึ้นต้องแสดงคุณลักษณะที่สำคัญที่เป็นผลผลิตจาก

หลักสูตรชัดเจนครบถ้วน ต่อจากนั้นก็เลือกสรรความรู้ ประสบการณ์และทักษะที่จะพัฒนาหรือทำให้ผู้เรียนพัฒนาไปมีคุณลักษณะเช่นเดียวกับต้นแบบนั้น แล้วจัดแบ่งความรู้ ประสบการณ์และทักษะที่เลือกมาให้เป็นหมวดหมู่ จัดเรียงลำดับว่าต้องสอนเรื่องใดก่อน สอนเรื่องใดทีหลัง

หลังจากนั้นก็ต้องคิดแนวทางในการสอนว่าควรจะจัดการเรียนการสอนในแนวใด จะวัดการเรียนรู้ว่าผู้เรียนพัฒนามาถึงจุดหมายที่ต้องการอย่างไร

หลักสูตรมีส่วนประกอบอย่างไร ? เพื่อให้ผู้ศึกษาหลักสูตรเข้าใจหลักสูตรได้ชัดเจน ตรงกันและสามารถนำหลักสูตรไปปฏิบัติได้ หลักสูตรควรจะมีส่วนประกอบสำคัญ ๆ ดังนี้

- ส่วนที่ระบุจุดมุ่งหมาย เป้าหมายของหลักสูตร และคุณลักษณะของผู้เรียนเมื่อจบ

หลักสูตรแล้ว

- ส่วนที่ระบุเนื้อหาความรู้ ประสบการณ์ และทักษะที่จะจัดให้ผู้เรียนโดยมีการจัดลำดับ

ชัดเจน

- ส่วนที่ระบุแนวทางการจัดกิจกรรมหรือการสอน

- ส่วนที่ระบุแนวทางการวัดและประเมินผล

- ส่วนที่ระบุเรื่องการจัดแบ่งกลุ่มผู้เรียน การเลื่อนกลุ่มและจบหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร : ความหวังของสังคม

หลักสูตรมีความหมายและสำคัญต่อการศึกษาเพียงใด การพัฒนาหลักสูตรก็มีความสำคัญมากเช่นนั้น หากการพัฒนาหลักสูตรเป็นไปได้อย่างดี มีกระบวนการที่เหมาะสม ผู้ร่วมพัฒนาหลักสูตรมีความรู้กว้างขวาง ทันสมัย หลักสูตรก็จะมีคุณภาพตามที่ต้องการ ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรมีสาระสำคัญดังนี้

1 ขั้นเตรียมการ ในขั้นนี้เป็นการพิจารณา รวบรวมข้อมูลที่สำคัญในการร่างหลักสูตร ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1.1 ศึกษา วิเคราะห์ สภาพปัญหาทางสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยี แล้วคิดสร้างต้นแบบของคนที่จะเป็นเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคม โดยต้องมองเห็นคุณลักษณะของคนต้นแบบให้ชัดเจนทั้งด้านความรู้ ทักษะและประสบการณ์

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ใช้เวลามาก ใช้ทรัพยากรมาก วิธีการที่ใช้มีทั้งการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและปริมาณ เช่น การศึกษาสถิติดัชนีบ่งชี้ต่าง ๆ การจัดอภิปรายเพื่อระดมปัญหาและแนวทางแก้ไข การสอบถามผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยเชิงอนาคต

ประเด็นสำคัญของขั้นตอนนี้อยู่ที่การกำหนดคุณลักษณะของต้นแบบที่ต้องการ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยาก เพราะเป็นเรื่องนามธรรม และเป็นเรื่องของอนาคตที่ยังมาไม่ถึง ผู้สร้างหลักสูตรจะต้องใช้ทั้งข้อมูลและจินตนาการในการอภิปรายถกเถียงกันอย่างกว้างขวางจริงจัง

จนได้ต้นแบบของผู้จบการศึกษาที่ถูกทิศทาง ดังนั้นผู้สร้างหลักสูตรจะต้องเป็นผู้มีทั้งข้อมูล มีจินตนาการและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีจิตใจเป็นธรรม ใจกว้างรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น และที่สำคัญรู้จักตัดสินใจอย่างถูกต้อง

1.2 ศึกษาความรู้ ประสบการณ์และทักษะทั้งด้านสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะใช้สร้างคนให้มีลักษณะตามต้นแบบที่ต้องการได้ แล้วรวบรวมจัดหมวดหมู่ไว้เพื่อใช้เป็นเนื้อหาของหลักสูตร

2 ขั้นร่างหลักสูตร ขั้นนี้จะนำความรู้ที่ได้จากการเตรียมการมาพิจารณาสร้างเป็นหลักสูตรต้นแบบขึ้น ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1 เลือกรูปแบบของหลักสูตรที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา

2.2 เลือกรูปแบบของการจัดเนื้อหาและสาระสำหรับหลักสูตร

2.3 นำความรู้ ทักษะและประสบการณ์ที่คัดเลือกไว้มาพิจารณา จัดเป็นหมวดหมู่ตามรูปแบบของหลักสูตรและรูปแบบของการจัดเนื้อหาสาระ แล้วจัดแบ่งความรู้ ทักษะและเหล่านั้นเป็นช่วง ๆ ตามลำดับที่จะสอน

2.4 พิจารณากำหนดรายละเอียดประกอบอันได้แก่ ลักษณะการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

2.5 นำรายละเอียดที่พิจารณาได้ทั้งหมดมาจัดทำเป็นรูปเล่ม สร้างเอกสารประกอบหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู

3 ขั้นตอนทดลองใช้ ในขั้นนี้เป็นการทดลองใช้หลักสูตรที่สร้างขึ้น เพื่อหาข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่คาดไม่ถึงในขณะร่างหลักสูตร แล้วแก้ไขปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริง

3.1 นำหลักสูตรที่ร่างไว้ไปทดลองใช้ เพื่อหาข้อบกพร่อง

3.2 ปรับปรุงหลักสูตรตามข้อบกพร่องที่พบ

หลักสูตรที่ดีเป็นอย่างไร? หลักสูตรที่ดีต้องมีลักษณะสำคัญคือ

- เป้าหมายและทิศทางการพัฒนาผู้เรียนของหลักสูตรต้องไปในทิศทางที่สังคมในอนาคตต้องการ สอดคล้องกับสภาพสังคม เทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
- ตัวเนื้อหาของสาระของหลักสูตรต้องชัดเจน ทำความเข้าใจได้ นำไปปฏิบัติได้สะดวก
- เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ในหลักสูตรต้องมีผลพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะที่ต้องการชัดเจน
- กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรต้องต่อเนื่อง มีระยะเวลาแน่นอน ไม่ล่าช้า

ปัญหาของหลักสูตรประเทศไทย ผู้เขียนคิดว่านักการศึกษาไทยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรมากเพียงพอ แต่เมื่อมองหลักสูตรของการศึกษาในระดับต่าง ๆ พบว่าหลักสูตรเหล่านั้นยังไม่ดีเท่าที่ควรในหลายประเด็น ผู้เขียนคิดว่าอาจจะเป็นเพราะสาเหตุ หลายประการ เช่น

- เรื่องของหลักสูตรเป็นเรื่องที่รับรู้กันในวงแคบ ๆ เฉพาะนักหลักสูตร และผู้ที่สนใจ หลักสูตรควรเป็นเรื่องที่เปิดกว้างให้สังคมมีส่วนร่วมรับรู้และส่วนร่วมมากขึ้น จะทำให้เห็นความสำคัญของหลักสูตรมากขึ้น

- การปรับปรุงไม่มีกำหนดแน่นอน ชัดเจน

- วิทยาลัยฯของผู้พัฒนาหลักสูตรยังไม่กว้างไกลเท่าที่ควร

การสอน : งานที่วัดความสามารถผู้บริหาร

ผู้บริหารมีหน้าที่หลักในการดูแล สนับสนุน ส่งเสริมการทำงานของครูโดยเฉพาะเรื่องการสอน ผู้บริหารต้องสามารถให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาการสอนแก่ครูได้ ต้องสามารถแนะนำแหล่งความรู้ แหล่งวิทยากรที่จะช่วยพัฒนาการสอนของครูได้ ในการนี้ผู้บริหารต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการสอนหลายประการ ได้แก่ การสอนที่เหมาะสมเป็นอย่างไร

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการสอน

การสอนคืออะไร? เมื่อเอ่ยถึงการสอน คนทั่วไปมักจะนึกถึงพฤติกรรมที่ครูพูด บอกความรู้ ให้นักเรียน แต่ปัจจุบันการสอนมีความหมายกว้างไกลขึ้นโดยมองทั้งตัวการสอนของครู และการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการสอน จนความหมายของการสอนขยายครอบคลุมทั้งการเรียนการสอนและสิ่งที่เกี่ยวข้อง

การเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร? สิ่งที่เราคาดหวังว่าจะได้จากการสอนคือการเรียนรู้ของนักเรียน เรื่องของการเรียนรู้จึงเป็นประเด็นพื้นฐานที่ต้องเข้าใจว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร

หากการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทันทีที่ครูบอกหรือพูดเนื้อหาให้ผู้เรียน เหมือนใช้ช้อนป้อนอาหารให้เด็ก ๆ รับประทาน เรื่องของการสอนคงไม่ยุ่งยากเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่การเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดเช่นนั้น คนเราจะเรียนรู้ได้ต่อเมื่อเกิดหลายสิ่งหลายอย่างขึ้น ซึ่งอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ที่นักจิตวิทยาศึกษา ค้นคว้ามานาน แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักจิตวิทยาที่สำคัญมี 2 กลุ่ม คือ แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม และ แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มปัญญานิยม

นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมอธิบายว่าพฤติกรรมของคนหรือสัตว์ทั้งหลายเช่นการเรียนรู้ นั้นเกิดจากการวางเงื่อนไข นั่นคือ จะต้องศึกษาหาสิ่งเร้าที่สามารถทำให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่ต้องการออกมาได้ แล้วนำสิ่งเร้านั้นมาจัดให้กับผู้เรียน

ส่วนนักจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยมไม่ได้สนใจตรงพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก ไม่ได้มองว่าการเรียนรู้เป็นแค่พฤติกรรมตอบสนองของสิ่งเร้าอย่างเดียว นักจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยมอธิบายว่าการเรียนรู้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมอง การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนรับข้อมูลข่าวสารเข้าไปในสมอง มีกระบวนการจัดการกับข้อมูลข่าวสารนั้นหรือที่เรียกว่าการคิด จนเกิดการเรียนรู้ขึ้น เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนจะสามารถแสดงพฤติกรรมที่ต้องการได้

แนวคิดของนักจิตวิทยาทั้ง 2 กลุ่มนี้เป็นที่ยอมรับและถูกนำมาใช้ในการศึกษามาก ทั้ง 2 แนวคิดบอกว่าครูต้องสอนโดยจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ประเด็นต่อมาที่ควรเข้าใจจึงเป็นเรื่องกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนั้นแนวคิดเหล่านี้มีประโยชน์ต่อผู้บริหารผู้บริหารในการทำความเข้าใจการจัดการเรียนการสอนของคุณได้ และช่วยให้อธิบายได้ว่าทำไมการสอนของคุณแบบนี้จึงได้ผลดี และทำไมการสอนของคุณแบบนี้จึงได้ผลไม่ดี

และเมื่อพิจารณาการสอนของคุณในปัจจุบันพบว่า ครูส่วนใหญ่สอนโดยยึดแนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยม จนกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาของประเทศไทยเกือบทั้งหมดอยู่ภายใต้แนวคิดพฤติกรรมนิยม แนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยมที่เพิ่งจะเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในช่วงไม่นานมานี้

จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีได้อย่างไร ? กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง กิจกรรมที่ครูจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ กิจกรรมการเรียนการสอนมีหลายรูปแบบได้แก่ การบรรยาย การอภิปราย การทดลอง การสาธิต การค้นคว้าทำรายงาน บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง บทเรียนแบบโปรแกรม บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ทัศนศึกษา เป็นต้น กิจกรรมแต่ละแบบจะเหมาะสมกับเนื้อหาลักษณะต่าง ๆ กัน และในการสอนครั้งหนึ่ง ๆ สามารถใช้กิจกรรมการสอนได้หลายแบบ ครูต้องเลือกกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน

การสอนเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่ต่อเนื่องจากหลักสูตร การสอนจะต้องสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกันกับหลักสูตร ต้องทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่หลักสูตรต้องการ เมื่อพิจารณาส่วนประกอบของการสอนจะพบว่ากิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจของการสอน ครูต้องเลือกกิจกรรมต่าง ๆ มาประกอบกันให้เหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ศาสตร์ในการออกแบบการสอนได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีแนวคิดในการออกแบบการเรียนการสอนมากมายหลายรูปแบบ ผู้เขียนขอแนะนำแนวทางพื้นฐานในการออกแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและปฏิบัติได้ง่ายในระบบโรงเรียนวิธีหนึ่งดังนี้

- 1 ศึกษาวัตถุประสงค์ของการสอน และเนื้อหาการสอนจากหลักสูตร
- 2 ศึกษาลักษณะผู้เรียน ข้อจำกัดในการเรียนการสอน

- 3 กำหนดแนวทาง (strategy) ที่จะใช้ในการสอน
- 4 กำหนดกระบวนการ (approach) ที่จะใช้ในแนวทางข้างต้น โดยต้องเลือกกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนให้มากที่สุด ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์และร่างกาย เลือกกิจกรรมที่ครอบคลุมช่องทางการเรียนรู้ของนักเรียนให้มากที่สุด
- 5 กำหนดรายละเอียดของกิจกรรมทั้งหมด
- 6 กำหนดวิธีการวัดผล และรูปแบบสื่อการเรียนการสอน

การออกแบบการสอนที่มีการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ เช่นที่กล่าวมาจะช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพ หากต้องการเผยแพร่ หรือสื่อความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมการสอนที่ออกแบบไว้ ต้องนำกิจกรรมการสอนนั้นมาเขียนในรูปของแผนการสอนส่วนประกอบของแผนการสอน การสอนที่จะสื่อความเข้าใจได้ดีควรมีองค์ประกอบสำคัญ ๆ ดังนี้

1 วัตถุประสงค์ เป็นส่วนแสดงจุดมุ่งหมายหรือทิศทางการสอน ผู้สอนจะกำหนดคิดวัตถุประสงค์ โดยคำนึงถึงหลักสูตรหรือโครงการสอนระยะยาว วัตถุประสงค์ที่ใช้กันแพร่หลายในปัจจุบันมีลักษณะเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งสามารถบ่งชี้พฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์นั้นได้ วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนแบ่งได้เป็น 3 ด้านคือ

- 1.1 วัตถุประสงค์ด้านความรู้หรือสติปัญญา หรือที่เรียกว่า พุทธิพิสัย วัตถุประสงค์ด้านนี้เป็นจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสติปัญญา แบ่งออกเป็น 6 ระดับ คือ รู้ เข้าใจ นำไปใช้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า
- 1.2 วัตถุประสงค์ด้านเจตคติ หรือที่เรียกว่า จิตพิสัย จุดประสงค์ด้านนี้เป็นจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจ เจตคติ ความรู้สึก แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ รับ ตอบสนอง สร้างคุณค่า จัดระบบคุณค่า สร้างลักษณะนิสัย
- 1.3 วัตถุประสงค์ทักษะ หรือที่เรียกว่า ทักษะพิสัย จุดประสงค์ด้านนี้เป็นจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับการทักษะทางร่างกาย แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ รับรู้ เตรียมพร้อม สนองตอบ เกิดทักษะนิสัย สนองตอบสิ่งที่ซับซ้อน

2 ความคิดรวบยอด เป็นส่วนขยายวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะด้านความรู้สึกให้เป็นเป้าหมายปลายทางของการสอน หรือความรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ออกแบบการสอนได้ง่าย การคิดความคิดรวบยอดเป็นการคิดระดับสูง ต้องหาแก่นที่แท้จริงของเรื่องนั้นแล้วระบุนออกมาเป็นคำพูดให้ได้ ความคิดรวบยอดจึงมักถูกผู้สอนละเลยไม่สนใจ หรือเขียนไปตามความหมายของคำสำคัญเท่านั้น

3 เนื้อหา เป็นความรู้หรือประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ ผู้สอนต้องศึกษาเนื้อหา

จนเข้าใจชัดเจน แล้วเลือกส่วนของเนื้อหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์มาเรียบเรียงใหม่ตามลำดับขั้นตอนของกิจกรรม

4 กิจกรรมการเรียนรู้การสอน เป็นลำดับขั้นตอนการสอน กิจกรรมการสอนต้องระบุตั้งแต่เริ่มสอนจนจบการสอน และต้องระบุให้ชัดเจนถึงแนวทางการพูดหรือการอภิปราย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสอน การเลือกกิจกรรมการสอนต้องพิจารณาเนื้อหาประกอบแล้วเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหานั้น ๆ กิจกรรมการสอนที่เหมาะสมสำหรับเรื่องหนึ่ง ๆ มีได้หลายรูปแบบ

5 สื่อและอุปกรณ์การสอน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายและชัดเจนขึ้น สื่อการสอนเป็นเครื่องมือถ่ายทอดเนื้อหาให้เป็นรูปธรรมมากที่สุด สื่อการสอนมีได้หลายรูปแบบทั้งที่เป็นรูปภาพ แผนภูมิ Software และกิจกรรมสื่อที่ดีจะช่วยให้การสอนเข้าใจถึงความสำเร็จไปถึงครึ่งหนึ่ง

6 การวัดและประเมินผล เป็นสิ่งที่ช่วยบอกว่าผู้เรียนได้ความรู้เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และยังบอกผู้สอนว่าการสอนนั้นประสบความสำเร็จเพียงใด การวัดและประเมินผลทำได้หลายวิธีเช่น การสังเกต การเรียน การตรวจผลงาน และการทดสอบ

การสอนที่ดีเป็นอย่างไร ? การสอนที่ดีต้องมีลักษณะสำคัญคือ

- 1 ต้องตอบสนองของวัตถุประสงค์การเรียนรู้
- 2 ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- 3 ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาการสอน

ความรู้เรื่องการสอนเป็นความรู้ที่มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง แหล่งความรู้เพิ่มเติมที่สำคัญที่ควรสนใจคือ ผลจากการสอน ผู้สอนจึงควรประเมินการสอนของตนเองทุกครั้ง ควรประเมินว่าการสอนในครั้งนี้นั้น ประสพผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ประสพผลสำเร็จหรือไม่ ประสพผลสำเร็จในจุดไหน และอะไรเป็นสาเหตุให้ประสพผลเช่นนั้น โดยหาคำตอบจากการเปรียบเทียบกับ การสอนในครั้งก่อน ๆ หรือกับการสอนของผู้อื่น หาคำตอบจากการสอนในครั้งต่อไป หรืออาจหาคำตอบได้จากนักเรียน การประเมินผลการสอนจะเป็นจุดเริ่มที่สำคัญของการพัฒนาการสอน
